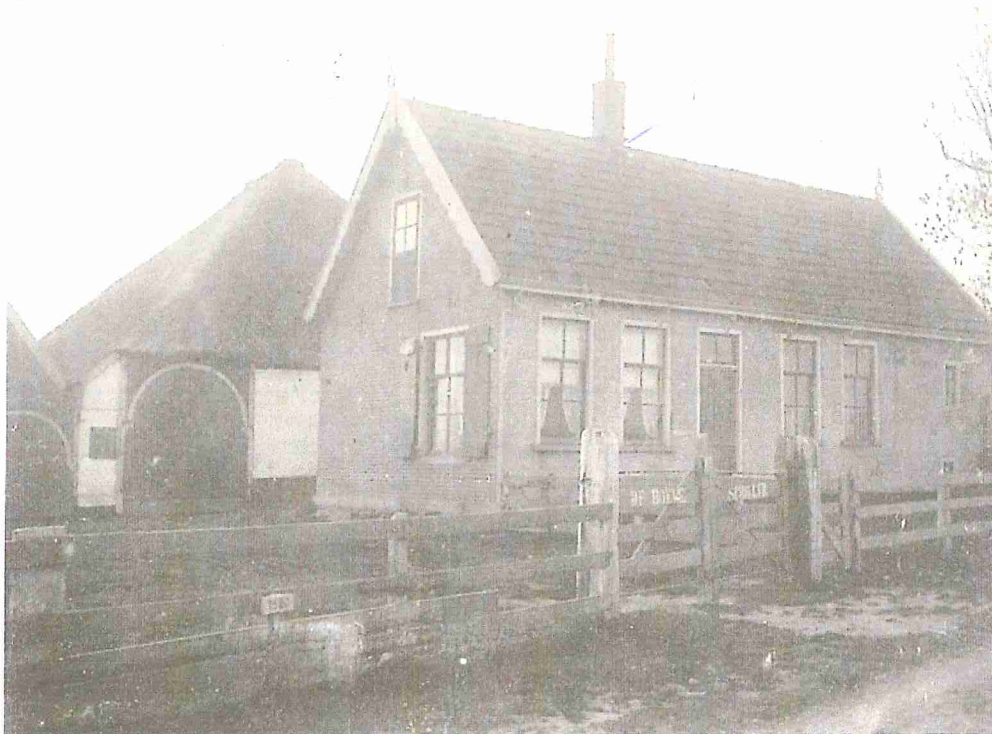

**De noodwoning Spangerweg 23 te De Waal op Texel,
een noodwoning van het Bureau Wederopbouw Boerderijen**

Wilma Eelman, mei 2020

Introductie

De boerderij Schiller was vanaf 1904 eigendom van dr. Jan Timmer. In 1906 liet hij vóór de stolp een nieuw woonhuis bouwen. (zie foto) Timmer bezat meerdere boerderijen en los land op Texel . De familie Timmer bracht jaarlijks een bezoek aan hun pachters. Ze plantten bij (vrijwel) al hun boerderijen op Texel een moerbeiboom. De moerbeiboom op het erf van Schiller heeft inmiddels monumentale afmetingen. foto coll. Historische Vereniging Texel.

Op de boerderij Schiller aan de Burenweg W29 nabij De Waal op Texel vierden Jan Bakker en Annaatje Bakker-Duinker op 20 november 1943 hun 12 ½ jarig huwelijksfeest. Drie dagen later, op 23 november 1943 kwam tijdens een luchtgevecht boven Texel een brandbom in het hooivak van hoeve Schiller terecht. Arie en Annaatje Bakker-Duinker, hun drie kinderen Jan, Ria en Gerrit, de knecht Bote Galama, het dienstmeisje Trien de Jong en twee logees zaten op dat moment aan het avondeten. Alle ruiten tot in de verre omtrek sneuvelden. Erger: de boerderij stond al snel in lichterlaaie. Allen konden op tijd naar buiten komen. Koeien en paarden werden losgesneden en naar buiten gejaagd. Buren hielpen om zoveel mogelijk spullen te redden. De boerderij brandde af. Na de brand werd de spiegel met daarop de tekst **"Hulde aan het bruidspaar"** weer teruggevonden (Palm 1995, p. 15-16, Palm 2013, p. 6-7).

Van de boerderij resteerden puinhopen. Het gezin Bakker vond tijdelijk onderdak in De Waal.

Onder regie van het Bureau Wederopbouw Boerderijen werd een noodwoning, noodstalling en een noodloods gebouwd. Deze noodwoning, Spangerweg 23 De Waal staat centraal in dit relaas.

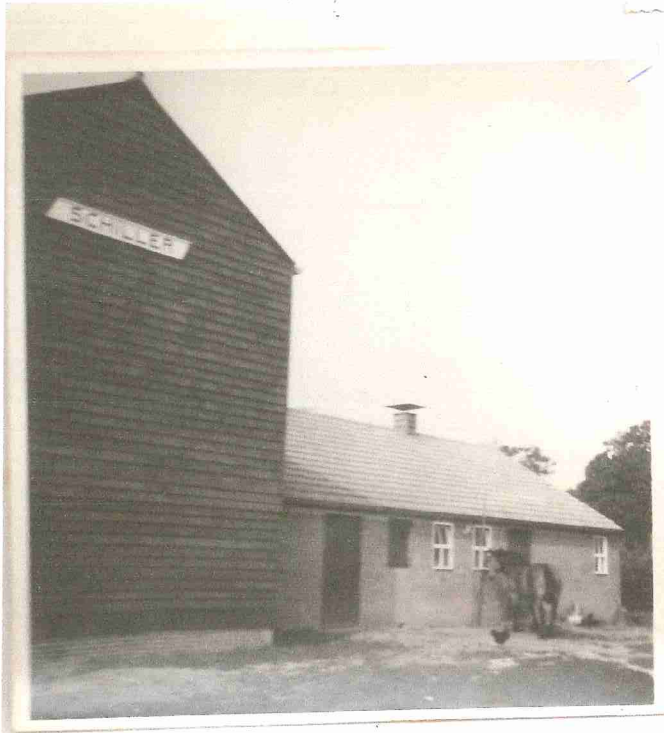

Hoeve Schiller was na de brand een ruïne. Op de voorgrond de kelderingang in het woonhuis.

In verband daarmee zal in de volgende hoofdstukken in het kort de context geschetst worden van de totstandkoming van tijdelijke en permanente voorzieningen om de door oorlogsgeweld aangerichte schade aan agrarische gebouwen in Nederland en in het bijzonder op Texel te herstellen.

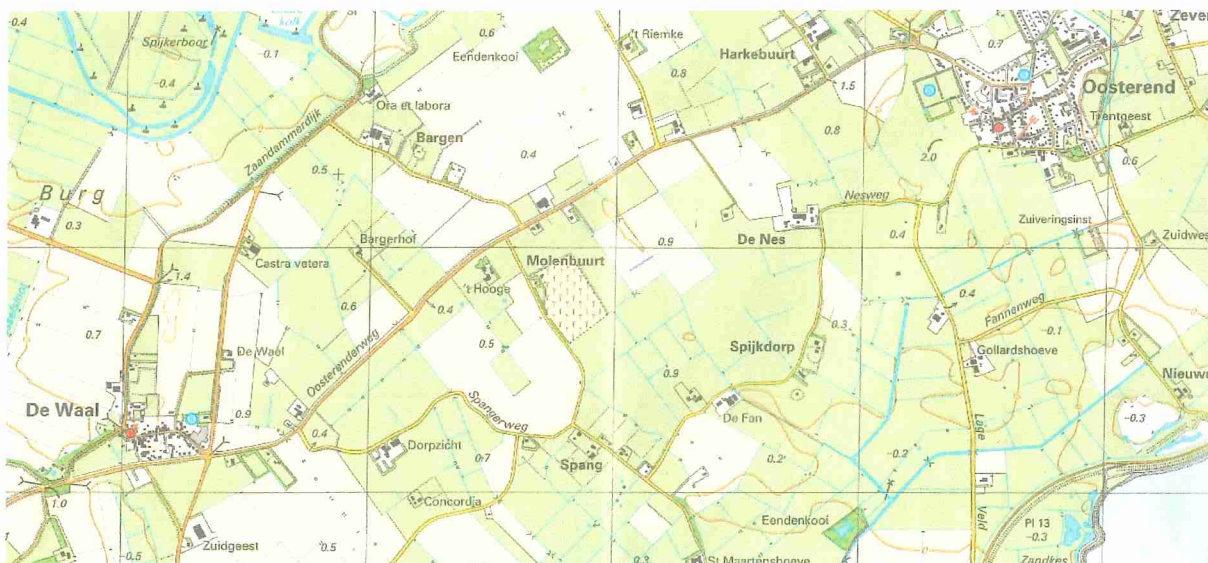
Daarna wordt ingezoomd op de positie van de noodwoning Spangerweg 23 De Waal.

De wederopbouwloods en veestalling Spangerweg 22, De Waal na gereedkomen in 1950.

De zwart-witfoto's zonder bronvermelding op pagina 1 t/m 4 zijn afkomstig uit de collectie van mevrouw Brans-Bakker en beschikbaar gesteld door mevrouw M. Palm.

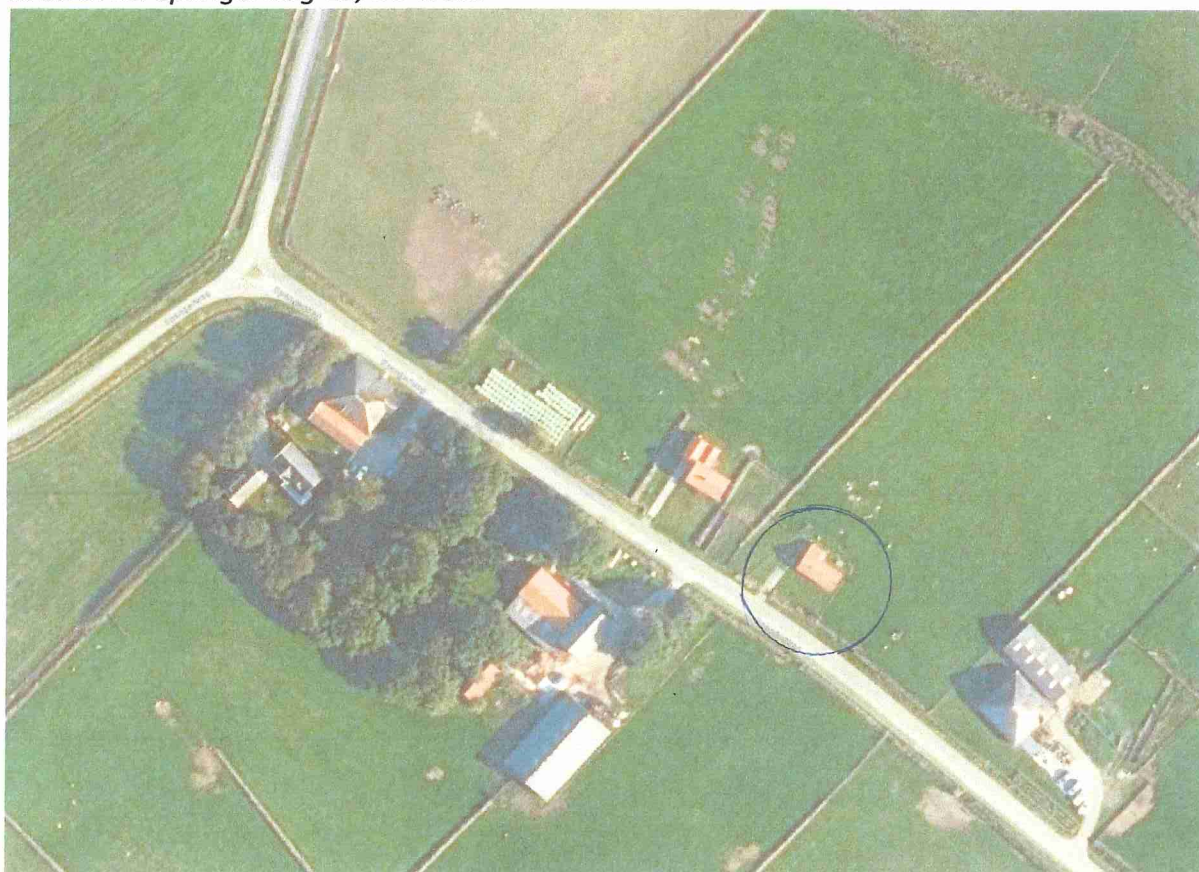
Locatie

De buurtschap Spang ten oosten van De Waal

Top. kaart 1998 1:25.000

In de cirkel Spangerweg 23, De Waal

De Wederopbouw in Nederland en de rol van het Bureau Wederopbouw Boerderijen daarin

Introductie

De wederopbouw van Nederland begon kort na de capitulatie in 1940. Het Duitse bombardement op Rotterdam op 14 mei 1940 was voor de Nederlandse opperbevelhebber generaal Winkelman doorslaggevend om de volgende dag namens Nederland de capitulatie te tekenen en op 18 mei 1940 het "Besluit Wederopbouw nummer 1" uit te vaardigen. Het bombardement duurde nog geen kwartier, maar vernietigde met de branden die daardoor ontstonden vrijwel de gehele Rotterdamse binnenstad. Een paar dagen later zong de cabaretière Fien de la Mar haar chanson *Rotterdam 1940*. De kracht en inspiratie die daarvan uitging, de betekenis daarvan voor de wederopbouw en voor de volharding bij de bevolking om er weer bovenop te komen, kan niet genoeg benadrukt worden.

coll. NIOD 184329

Een artikel over de Wederopbouw op Texel is in voorbereiding (W. Eelman, *De Wederopbouw op Texel*, in prep.)

Het Bureau Wederopbouw Boerderijen

Nog geen twee maanden na de Nederlandse capitulatie richtten S.L. Louwes, Rijkscommissaris voor de Voedselvoorziening en ir. S. Smeding, Directeur van de Wieringermeer, het Bureau Wederopbouw Boerderijen (BWB) op. Dat werd onderdeel van het Rijksbureau voor Voedselvoorziening in Oorlogstijd en kreeg als taak het herstel van de landbouwproductie en daarmee de wederopbouw van door oorlogsgeweld gesneuvelde boerderijen. Het BWB viel buiten de verantwoording van de Rijkscommissaris voor de Wederopbouw en kreeg in verband met de voedselvoorziening prioriteit boven alle andere wederopbouw.

Het BWB liet noodwoningen en noodstallen bouwen, nam de schade als gevolg van oorlogsgeweld op, stelde richtlijnen vast voor de wederopbouw, trok architecten aan, beoordeelde bouwplannen en bestekken van meer dan 8000 wederopbouwboerderijen, verstreekte bouwvergunningen, verzorgde aanbestedingen, coördineerde de materiaalvoorziening, hield toezicht op de werken en regelde de financiering. Voor het opnemen van de schade werden formulieren ingevuld met gedetailleerde gegevens over de verwoeste boerderij: de grootte en het type van het bedrijf (bedrijfsoppervlak en veebezetting vóór de Tweede Wereldoorlog), eigendomssituatie, het aantal op de boerderij wonende en werkende mensen, datum, oorzaak en omvang van de verwoesting. De formulieren boden ruimte voor advies over de grootte van de nieuw te bouwen boerderij. Ook werden reconstructieschetsen van de verwoeste boerderij gemaakt. Deze gegevens waren enerzijds bedoeld om inzicht te krijgen in de oude boerderij; vooral in de beginjaren van het BWB dienden tot op zekere hoogte als referentie voor de nieuwe boerderij. Daarnaast waren deze gegevens bedoeld om het perspectief van het boerenbedrijf in kaart te brengen, de hoogte van de financiële bijdrage van de eigenaar aan de totale kosten van herbouw te bepalen en perspectief voor modernisering en kwaliteitsverbetering te bieden, binnen de kaders van sober en doelmatig. De overheid droeg in aanzienlijke mate financieel bij aan de wederopbouw. De eigen bijdrage was afhankelijk van het bedrijfstype, omvang van bedrijf en gebouwen, de ouderdom en de bouwkundige staat van de boerderij. Hoe groter de meerwaarde van de nieuwe boerderij ten opzichte van de oude, hoe hoger de bijdrage van de eigenaar. Het BWB stimuleerde modernisering en kwaliteitsverbetering. De eigenaars kregen een vrije architectenkeuze, maar lieten die dikwijls aan het BWB. Tekeningen en bestekken van de ruim 600 ingeschakelde architecten waren onderhevig aan goedkeuring door het BWB. De daarbij gehanteerde criteria lijken vooral pragmatisch en gericht op soberheid, doelmatigheid, materiaalkeuze en richtlijnen qua toegestane oppervlakte en inhoud. Daarna konden (vaak) plaatselijke aannemers starten met de bouw – onder voorwaarde dat de materialen beschikbaar en toegewezen waren (Elpers 2014 pag 51-52).

Een artikel over de BWB-boerderijen op Texel is in voorbereiding (Eelman, *De boerderijen van het BWB op Texel*, in prep). Vooruitlopend daarop verschijnt dit beknopte onderzoek naar de noodwoning van Schiller.

Aandacht voor de wederopbouw in Nederland

De retrospectieve aandacht voor de wederopbouwperiode dateert van zeer recente datum. Dat past in de algemene na-oorlogse opvatting van wederopbouw: niet terugzien, maar eerst vooruit zien en aanpakken.

Pas in het begin van de 21^e eeuw ontdekten architectuurhistorici, sociologen en vervolgens de erfgoedsector de wederopbouwperiode. Dit resulteerde in een project van de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg rond de wederopbouwarchitectuur. Daarbij lag de focus in eerste instantie op het Nieuwe Bouwen in steden en dorpen. Toen vervolgens aandacht geschonken werd aan wederopbouwboerderijen, met name aan het werk van het Bureau Wederopbouw Boerderijen, was het aantal mensen dat uit eigen ervaring daarover kon vertellen sterk geslonken. Inmiddels waren nog weinig wederopbouwboerderijen in oorspronkelijke staat. Daarnaast bleek dat het Archief Wederopbouw van het Ministerie voor Volkshuisvesting vernietigd en het BWB-archief niet meer compleet was. In verband daarmee nam de Stichting Historisch Boerderij Onderzoek (SHBO) in 2002 het initiatief tot een onderzoek aan wederopbouwboerderijen. Helaas kwam het SHBO al een jaar later in zwaar weer terecht, ging in 2007 ten onder en bleek het beoogde SHBO onderzoek nauwelijks opgestart. (Elpers, 2019 p 88-89). De organisatie en inventarisatie van het BWB-archief, althans van wat er nog van over was, werd vervolgens onder regie van het Meertensinstituut gerealiseerd.

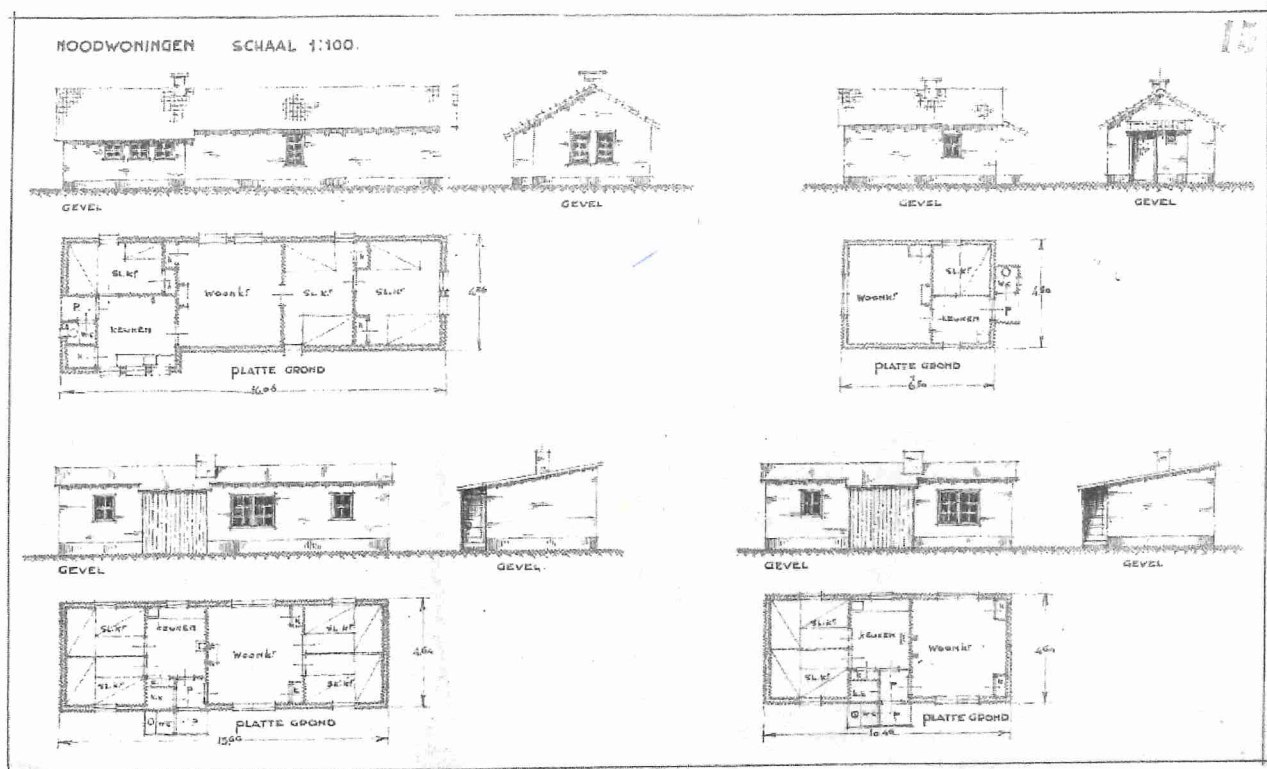
Na de architectuurhistorici en sociologen stortte de erfgoedsector zich op het wederopbouwvergoed, met als icoon het dorp Nagele in de Noordoostpolder, waar ontwerpers van het Nieuwe Bouwen samen een 'ideaaldorp' voor de toenmalige landarbeiders creëerden – vanuit stedelijk perspectief, stedelijke normen en idealen. Nagele werd geboren tijdens de discussies tussen en op de tekentafels van Gerrit Rietveld, Aldo van Eyk, Cornelis van Eesteren, Mien Ruys, Jaap Bakema, Lotte Stam-Beese en Mart Stam. (RCE, *Nagele een wederopbouwgebied van nationaal belang*, p 4).

Noodwoningen als erfgoed

Het begrip noodwoning impliceert een tijdelijkheid en daarmee een zeer beperkte levensduur. Noodwoningen zijn bedoeld voor tijdelijke huisvesting, ter overbrugging van een periode tussen verlies en toekomst. De meeste noodwoningen die tijdens en kort na de Tweede Wereldoorlog geplaatst zijn, zijn inmiddels afgebroken. Slechts enkele bestaan nog, hun oorspronkelijk gedachte tijdelijkheid ten spijt. Ze zijn daarmee de laatste bouwkundige representanten van die periode tussen verlies en toekomst. Maar het monumentenregister (het register van rijksmonumenten in Nederland) kent tot nu toe als zoekterm niet het lemma "noodwoning", wel het lemma "noodkerk". Het provinciaal erfgoedregister van Noord-Holland kent als zoekterm geen lemma's met het onderdeel "nood". Beide registers werden online geraadpleegd op 30 april 2020.

Omdat sommige als noodwoning geplaatste gebouwen de tand des tijds goed hebben doorstaan en hun uiterlijk geen tijdelijk karakter vertoont, worden ze niet meer als noodwoning beschouwd en zijn ze ook in de erfgoedregisters niet als noodwoning te traceren. Dat geldt met name voor de houten Zweedse en Oostenrijkse noodwoningen, die bij de Zuiderzeewerken en na de Tweede Wereldoorlog als bouw pakket in Nederland arriveerden.

De noodwoningen van het Bureau Wederopbouw in Nederland

Vier door het BWB ontwikkelde noodwoningen voor gezinnen van uiteenlopende grootte (Elpers 2019 p 223).

Ten behoeve van 8.554 in de Tweede Wereldoorlog verwoeste boerderijen in Nederland (in Noord-Holland 169) werden door het BWB tot eind 1946 4.479 noodwoningen en 5.519 noodstallen gebouwd. In Noord-Holland waren dat 28 noodwoningen en 68 noodstallen (Elpers, 2019, p 227). Dat betekende dat landelijk gezien ruim 52 % van de boerengezinnen waarvan de boerderij verwoest was, tijdelijk in een door het BWB georganiseerde noodwoning leefde; in Noord-Holland was dat bijna 17 %. Met ingang van 1947 werden door het BWB geen nieuwe noodwoningen meer gebouwd; de bouw van definitieve huisvesting voor mens en dier kwam immers steeds dichterbij. In verband met de woningnood werden onder andere door privé-opdrachtgevers tot ver in de jaren vijftig noodwoningen gebouwd, ook op Texel.

Bé Lamberts beschrijft dat in Zeeland, vooral op het door de Duitsers geïndeundeerde en vervolgens ingrijpend herkavelde Walcheren, in 1946 en 1947 kleine noodboerderijen verzezen als voorlopige vervanging van de volledig verwoeste boerderijen. Hij memoreert dat van de uiterst eenvoudige 144 noodwoningen en 193 noodstallen van deze boerderijen op Walcheren enkele tientallen bewaard gebleven zijn (Lamberts, p. 40).

Nadat de door de bezetter geïndeundeerde Wieringermeer op 11 december 1945 weer was drooggevalen, werd geconstateerd dat van de 512 boerderijen er slechts zo'n 80 in redelijk korte termijn weer te herstellen waren. Van de 53 dubbele landarbeiderswoningen waren er 37 zwaar of onherstelbaar beschadigd. In de Wieringermeer werden in 1946 op de locaties van door de inundatie verwoeste boerderijen 168 van de 188 aan Nederland toegewezen

Zweedse houten noodwoningen gebouwd; deze waren grotendeels bestemd voor de pachters en hun gezinnen. Enkele van de grotere herstelde boerderijen werden gereed gemaakt voor dubbele bewoning en in wagenbergingen werden noodwoningen gebouwd voor de landarbeiders en hun gezinnen (Lambers, p. 42).

In de Noordoostpolder werden Oostenrijkse noodwoningen gebouwd, aan de dorpsranden en als woning op een boerenerf in combinatie met een schuur die gebouwd werd in montagebouwsysteem van schokbetonelementen (RCE, *Flevoland, Noordoostpolder*, p. 24).

Overigens was het fenomeen noodwoning al eerder bekend in Nederland. Zo werden in het kader van de Zuiderzeewerken diverse demontabele houten woningen neergezet, onder andere op Wieringen en Texel. Flevo, Schilderend 101 in Den Burg is daar een van.

Het BWB en de oorlogsschade aan boerderijen op Texel

Tot in april 1945 de zogenaamde Russenoorlog uitbrak, kende Texel relatief weinig oorlogsschade:

De grote schuur van de boerderij Bouwlust van de familie De Graaf aan de Vuurtorenweg ging in 1941 door geallieerde brandbommen verloren en genoot daarmee de twijfelachtige eer om als eerste boerderij op Texel vernield te zijn. De woning was enkele maanden onbewoonbaar. In juni 1942 begon aannemer Hein Daalder met de herbouw. Volgens de memoires van dochter Elisabeth bleef het woonhuis gespaard (Smid-de Graaf, p 17).

In de nacht van 2 op 3 juli 1942 vielen bommen op Zevenhuizen. Uit Oosterend en Zevenhuizen werden 102 schadegevallen gemeld, waaronder enkele boerderijen.

Op 23 november 1943 vielen fosforbommen op Schiller in Spang. Het hooivak vloog in brand, de rest van de boerderij volgde. In verband met schaarste aan materialen realiseerde het BWB daar pas na de oorlog een noodwoning.

Bij het dezelfde avond ook door fosforbommen afgebrande Primarium van de familie S.H. Wuis in Het Noorden werden via het BWB eveneens na de oorlog noodvoorzieningen getroffen. Ook die noodwoning staat er nog steeds.

De V1 die op 19 oktober 1944 de door de familie Wijngaarden bewoonde boerderij van Keijser aan de Hallerweg verwoestte, richtte tot in de verre omgeving schade aan; zo werden in Den Burg 70 schademeldingen genoteerd.

Dat waren tot april 1945 de grootste schadegevallen op Texel.

Op 6 april 1945 's nacht om 1 uur brak de 'Russenoorlog' uit, ook bekend als de 'Georgische opstand'. De boerderij Axel aan de Vuurtorenweg werd op 8 april als eerste in brand geschoten. Er volgden meer boerderijen, woningen en schuren, vooral tijdens de grote razzia op 22 april. Eierland brandde. Daarbij verloren 18 inwoners van Eierland het leven. In die periode werden 40 boerderijen in Eierland zwaar beschadigd of brandden volledig af, 40 arbeiderswoningen in Eierland en alle gebouwen in De Cocksdorp werden beschadigd, terwijl daar 22 woningen verbrand zijn. Gerhard Baijlé, architect bij het BWB, raamde dat de opbouw van alleen de boerderijen in Eierland een bedrag van drie miljoen toenmalige guldens zou kosten.

Kort na de capitulatie van de Duitsers op 5 mei 1945 inventariseerde Louis van Hoorn, secretaris/penningmeester/opzichter van het Waterschap Eierland de schade die tussen 6 april en 5 mei 1945 in Eierland was aangericht aan woningen en boerderijen. Zijn kaart van Eierland spreekt boekdelen: de gebouwen die deze periode ongeschonden doorkwamen, zijn op de vingers van twee handen te tellen. A.J. Keijser, dijkgraaf van polder Eierland schreef in zijn voorwoord bij *Geweld en Vuur over de Eierlandse Polder* "De totale schade die door de opstand is ontstaan overtreft hier de feitelijke normale waarde van de geheele grond. Toch ben ik ervan overtuigd, want daarvoor ken ik de Eierlandschen bevolking te goed, dat zij zullen trachten in den kortst mogelijke tijd [...] den polder weer aan goede, moderne bedrijfsgebouwen te helpen. EIERLAND WORDT DAN MOOIER ALS OOIT TE

VOREN.”¹ Die laatste zin staat symbool voor de hoop dat na de oorlog alles beter zou worden.

De goede, moderne bedrijfsgebouwen werden gebouwd, naar de nieuwste inzichten en onder regie van het BWB. Maar de realisatie daarvan duurde door gebrek aan materialen en vakmensen langer dan gehoopt werd.

Door de schaal van de vernielingen aan boerderijen, woningen en schuren en de eigentijdse wederopbouw veranderde het boerderijenlandschap in Eierland volkomen. Zeeuwse en Zuid-Hollandse boerderijen met hun blauw gesmoorde pannendaken en grote, riet gedekte graanschuren met geteerde houten wanden of in gele Friese steentjes gemetselde muren, maakten plaats voor nieuwe, moderne gebouwen met rode pannen daken en muren van harde donkere bakstenen. De op moderne inzichten gebaseerde wederopbouwarchitectuur drukte zijn stempel op vorm, materiaalgebruik en kleuren van de boerderijen. De variatie in agrarische bebouwing van Eierland veranderde binnen 15 jaar bijna in een eenheid.

In het Texelse BWB-register zijn 68 boerderijen opgenomen, waarvan 42 in Eierland. Per boerderij kan dit een complex zijn van woning en schuren, afzonderlijk of onder één dak, al dan niet met noodwoning, noodstal en noodloods. Bij fysieke raadpleging in 2010 was het BWB-archief niet meer compleet. Na afstemming over het digitale register in 2017 resteerden enkele vraagtekens. Die vraagtekens hebben voor wat betreft Texel betrekking op boerderijen waarvan geen bouwkundige aanpassingen in het Bouwarchief van de gemeente Texel (GAT) bekend waren en, behalve een opmeting en BWB-nummer, verdere documentatie in het BWB-archief ontbreekt; mogelijk was sprake van minder ingrijpend herstel.

De noodvoorzieningen van het BWB op Texel

Op Texel was, met name als gevolg van de zogenaamde Russenoorlog, de woningnood na de Tweede Wereldoorlog hoog. Met kunst en vliegwerk werden als onderdeel van de Atlantikwall en rond het vliegveld gelegen Duitse bunkers gereed gemaakt voor bewoning door gedupeerde Texelaars. Ook boerengezinnen, waarvan de boerderij vernield was, namen daar tijdelijk hun intrek. Beschadigde woningen, stallen en schuren werden met kunst en vliegwerk en alle voorhanden materialen, waaronder zogenaamde moffenklinkers (straatklinkers) bruikbaar gemaakt voor bewoning door mens en dier.

De schaarste aan bouwmaterialen was toen nog nijpend. Bij alle aspecten van de noodvoorzieningen prevaleerde het beoogde doel van tijdelijk onderkomen. Dat kwam tot uitdrukking in terughoudendheid ten aanzien van de oppervlakte, de inhoud, de faciliteiten en het materiaalgebruik.

¹ Dros noemt wel het in brand schieten van hoeve Axel, maar deze boerderij ontbreekt in zijn opsomming, evenals Bouwlust. Bouwlust ging tijdens de Georgische muiterij ten tweede male verloren. In verband daarmee verhoogde ik de aantallen van Dros met twee stuks.

Bij de bouw van noodstallen, -woningen en -schuren werd volop geïmproviseerd. Dat wordt geïllustreerd door deze advertentie uit de Texelsche Courant van 17 juli 1948 waarbij vrijkomende materialen van de noodstal van Blandenbergh aan de Postweg in Eierland voor hergebruik aangeboden werden. De daarin genoemde straatstenen waren moffenklinkers.

BOUWMATERIALEN

De Inspecteur der Domeinen te Alkmaar (Wilhelminalaan 4) zal t.b.v. Wederopbouw Boerderijen

bij inschrijving verkopen

afkomende materialen van de noodstal bij boerderij Texel 14, Eierland E 85, Texel in 6 partijen:

1. 150 m² stopriet; 2. 0,6 m³ riet en panlatten, 1,25 m³ 5 x 7 cm. (sporen), 4,8 m³ zwaarhout lang plm. 3,50 m. gemiddeld 14 x 15 cm. (inclusief enig rondhout, korte lengten); 3. 10 stuks opgeklampte deuren; 4. 10 kozijntjes 50 x 50 cm, waarbij 6 stuks passende raampjes; 5. plm. 2000 stuks straatsteen (dubbeldik); 6. plm. 2000 stuks oude pannen.

Te bieden per afz. partij (geen combinaties) of op de gehele massa.

Inschrijvingen bij genoemde Inspecteur, uiterlijk 27 juli a.s. v.m. 11 uur. Betaling à contant binnen 10 dagen na toewijzing.

Gevraagd

200 pak nat of beschadigd stro voor noodstal. Aardappelrooiers voor direct of toezegging van spoedig.

Te koop

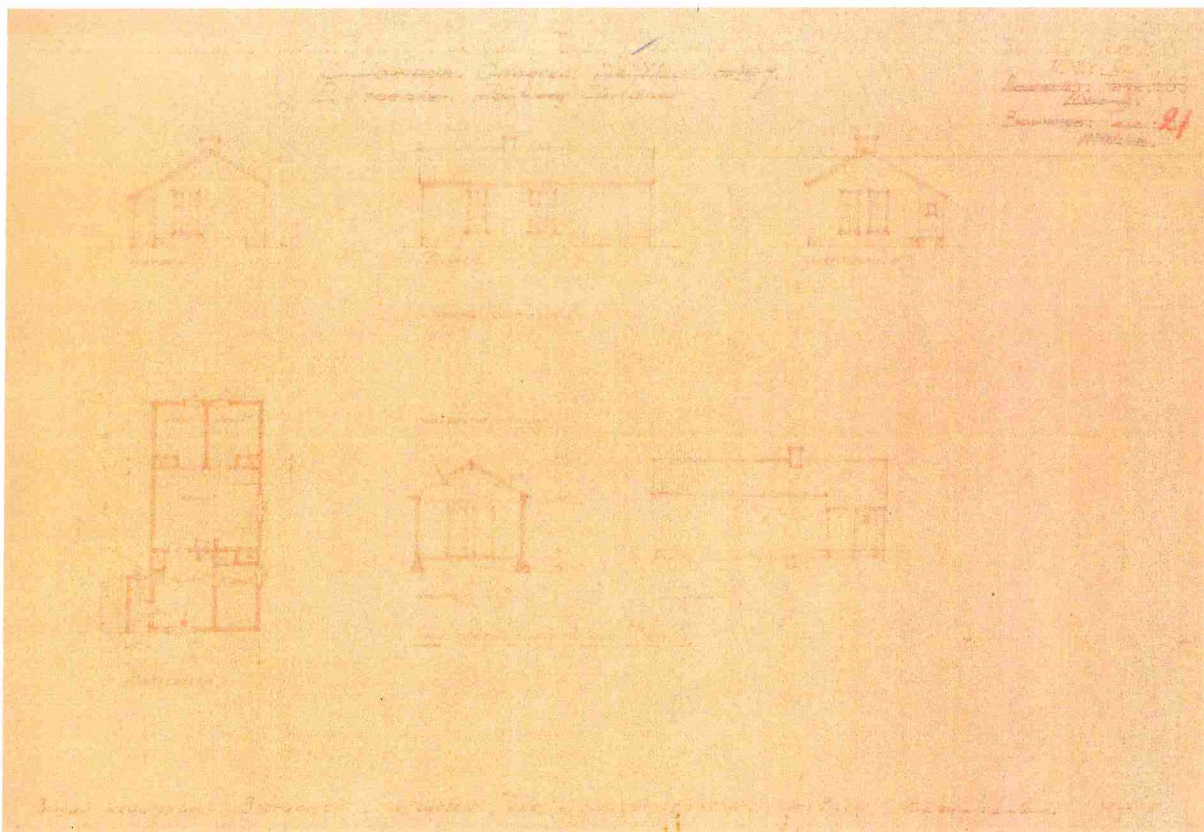
Vos, ruin, 7 jaar, Merrie, 1½ jaar en hengstveulen. loh. Rozendaal, 't Noorden

Texelse Courant 21 september 1946

Overzicht van noodwoningen op Texel die (mogelijk) in opdracht van het BWB gebouwd of in het BWB-archief genoemd werden

Door BWB gerealiseerde noodwoningen²

Noodwoning bij Schiller, Spangerweg 23, De Waal. BWB-TX 2

*"Plan voor een noodwoning voor Bakker De Waal Texel (oud geval) Texel 2".
daaronder, doorgestreept: "K. Hopman, Ongereren Texel 33"
daaronder, doorgestreept "R. Stoepker, Hoofdweg Texel 21".
Deze tekening diende als basis voor de bouw van drie identieke noodwoningen.*

De aanvraag voor de bouwvergunning was gedateerd 27 september 1945, de vergunning werd 1 november 1945 verleend. Lozing van het secreet gebeurde volgens de aanvraag met een emmer. De hoofdvorm van de noodwoning bleef tot nu toe ongewijzigd.

² Het BWB bouwnummers kende bouwnummers toe aan boerderijen, dat wil zeggen dat aan het complex van alle gebouwen en bouwwerken op een boeren erf één bouwnummer toegekend werd, naar analogie van de toenmalige gemeentelijke huisnummering. De gemeentelijke huisnummering is tegenwoordig echter gebouw gebonden.

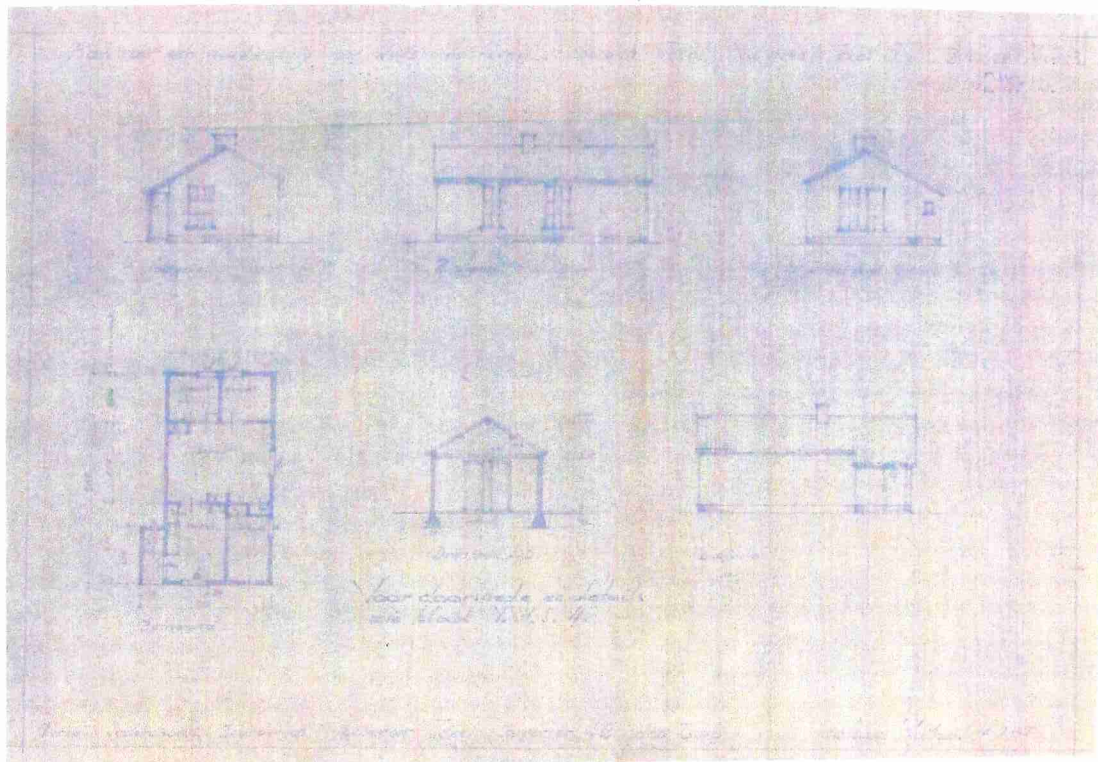
Niet meer bestaande gebouwen zijn (nog) niet opgenomen in het gedigitaliseerde bouwarchief van de gemeente Texel.

Deze factoren belemmeren de vindbaarheid van gegevens in dit digitale archief.

Daarnaast is in verband met de Covid-19 problematiek het analoge bouwarchief voorlopig niet toegankelijk en kan niet geraadpleegd worden.

noodwoning bij Primarium, Schorrenweg 3, Oosterend. BWB-TX 3

De aanvraag voor de bouwvergunning was gedateerd 27 september 1945, de vergunning werd 1 november 1945 verleend. Lozing van het secreteet gebeurde volgens de aanvraag met een emmer. In 1950 werd "het privaat" verplaatst en met een hal in een nieuwe aanbouw ondergebracht. Op de vergunningaanvraag hiervoor is de noodwoning gepromoveerd tot arbeiderswoning (GAT). De hoofdvorm van de noodwoning is met deze aanpassing enigszins gewijzigd.

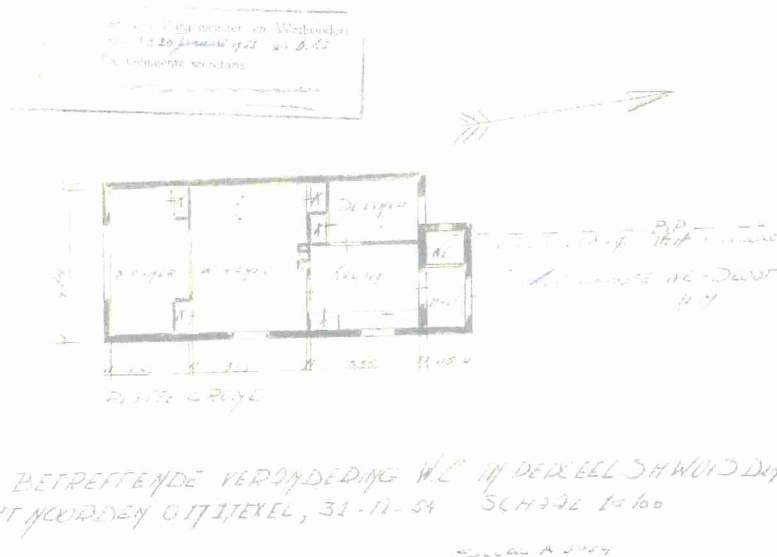

"Plan voor een noodwoning voor Wuis Hoofdweg 't Noorden Texel, oud geval Texel 5, Bouwnummer Texel 3". Aanvraag d.d. 27 september 1945, vergund 1 november 1945 (GAT)

De voormalige noodwoning Schorrenweg 3 in 2020

(foto auteur)

Bijlage bij de aanvraag voor aanbouw van een hal en wc, 1950 (GAT). Op de tekening is zichtbaar dat in de zuidgevel eerder een groter raam aangebracht en een tussenmuur gesloopt werd. Ten opzichte van de oorspronkelijke bouwtekening zijn halletje en privaat aan de zuidwestkant gesloopt en is van twee slaapkamertjes aan de zuidkant één kamer gemaakt.

noodwoning bij Vruchtbaaroord, Hoofdweg 18, De Cocksdorp BWB-TX21

Bij Vruchtbaaroord werd een noodwoning gesticht. Het lijkt logisch om te veronderstellen dat dit een BWB noodwoning was. In 1952 werd deze noodwoning verbouwd tot permanente woning. (TC 01.03.1952). Recenter werd deze woning gesloopt en vervangen door een nieuwe woning. Verdere informatie ontbreekt momenteel.³

Openbare aanbesteding

Bestek Haarlem 12

Ondergetekende is voornemens, namens zijn opdrachtgever Jhr Mr P. G. van Meeuwen te Limburg op 26 Februari a.s. openbaar aan te besteden:

- A. Het bouwen van een landbouwschuur met veestalling en tasruimte.
- B. Het bouwen van een dubbele woning.
- C. Het verbouwen van een noodwoning tot permanente woning.

Op terreinen gelegen aan de Hoofdweg te Eierland Bestek en drie tekeningen zijn verkrijgbaar zolang de voorraad strekt, tegen betaling van f 12,50 per stel (rest f 7,50) bij de architect,

N. SCHERMER, Den Burg.

Texelse Courant 16 februari 1952. Publicatie van de bouwvergunning vond plaats in de Texelse Courant van 22 oktober 1952.

³ zie noot 2

noodwoning bij Maurick, Hoofdweg 22 De Cocksdorp, BWB-TX21

Deze noodwoning werd blijkens de notitie op de bouwtekening gebouwd op een nieuwe fundering, aangevraagd op 18 januari 1946, verleend, 22 januari 1946 en gebouwd door aannemer Jb. Drijver, Oosterend. Bouwtekening identiek aan Spangerweg 23. (GAT)
De noodwoning werd verbouwd en uitgebreid (Reij, 140).

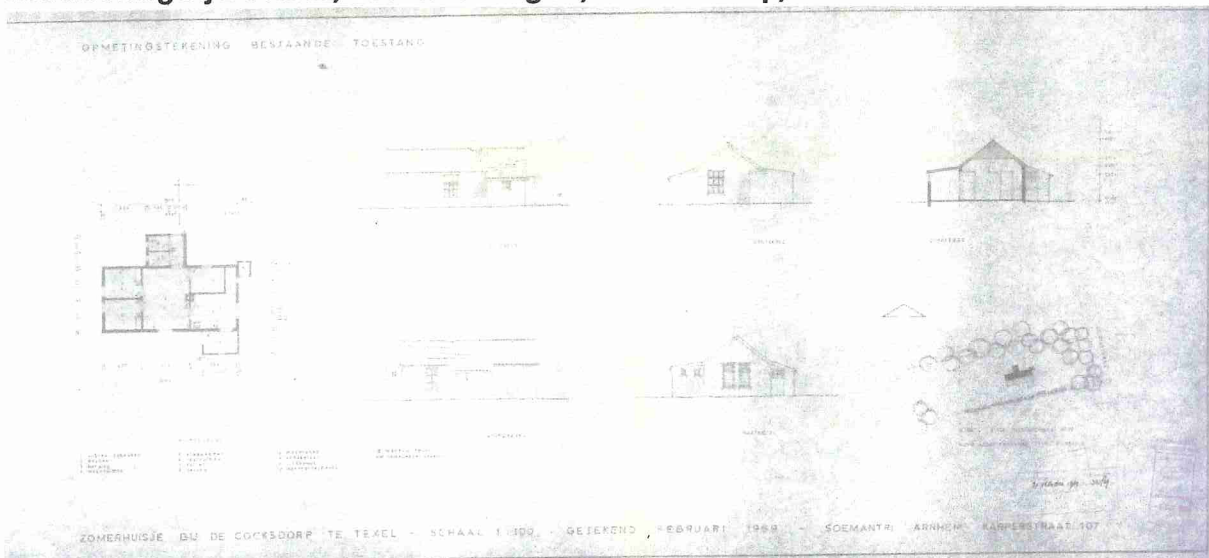
noodwoning bij Ruimzicht, Hoofdweg 30 (?) De Cocksdorp, BWB-TX22

Aan de noordkant van de boerderij Ruimzicht staat op het boerenerv een recreatiewoning die ogenschijnlijk gelijkenis vertoont met een verlengde noodwoning. Volgens J. Wessels, archivaris van de Gemeente Texel, is dit gebouw echter in 1909 gebouwd als koestal. Door het ontbreken van informatie bij BWB en in het gedigitaliseerde archief van GAT resteren twee opties: de koestal is verbouwd tot noodwoning of elders op het erf is een noodwoning gebouwd die inmiddels verdwenen is.⁴

noodwoning bij Cervantes, Kennedyhoeve, Ongereren 9, Den Burg, BWB-TX33

In GAT archief van Schiller en Maurick wordt de noodwoning van Cervantes (Hopman) genoemd als identiek ontwerp. Verdere informatie ontbreekt momenteel.⁵

noodwoning bij De Hoek, Vuurtorenweg 87, De Cocksdorp, BWB-TX..

situatietekening van de recreatiewoning Vuurtorenweg 87 De Cocksdorp in 1969 (GAT)

De op een situatietekening uit 1969 afgebeelde woning vertoont grote gelijkenis met een BWB-noodwoning. In verband daarmee ga ik er vanuit dat dit een BWB-woning is, temeer daar Reij een noodwoning bij de boerderij De Hoek noemt (Reij, 42). Onbekend is of de op deze tekening aan de noordkant getekende aanbouw met schuin dak uit de BWB-tijd dateert of van later datum is. Inmiddels is de woning verder uitgebreid.

⁴ idem

⁵ informatie over niet meer bestaande objecten is niet digitaal beschikbaar in GAT; het checken van analoge informatie is momenteel in verband met COVID-19 maatregelen niet mogelijk.

noodwoning Lou Christy- Postweg 17 of 19, De Cocksdorp BWB..

Volgens Reij is een noodwoning gebouwd (Reij 109). Wat in het spraakgebruik de noodwoning van Lou Christy genoemd werd, ver van de openbare weg, aan het eind van een slag het land in, bij de voormalige boerderij Lou Christy, was een kleine, wit gekeimde woning, eerder een arbeiderswoning uit het begin van de 20^e eeuw dan een typisch BWB-model. Op grond daarvan neem ik voorlopig aan dat dit geen BWB-noodwoning was. Verdere informatie ontbreekt momenteel.⁶

Ruijslaan De Koog

Aan het BWB werd een bouwvergunning verleend voor de realisatie van een noodwoning aan de Minister Ruijslaan in De Koog (verleende bouwvergunningen, Texelse Courant 12.09.1942). Verdere informatie ontbreekt.

Niet door BWB gerealiseerde noodwoning, wel opgenomen in BWB-regeling

Noodwoning Klein Zeeland, Stuifweg, Oosterend op het erf van huisnummer 70.

BWB TX 11.

Kort na de bevrijding werd door de eigenaar van stenen afkomstig van de verwoeste boerderij een noodwoning gebouwd op de stenen fundering van de verwoeste houten machinebergplaats; de kosten ad f 1.650 ontving hij later terug van het BWB. De inhoud van deze noodwoning bedroeg 160 m³. Taxatie op basis waardering 1940 f 1.200. Daarmee werd deze noodwoning opgenomen in het financiële regime van BWB. (BWB-archief). De noodwoning is later uitgebreid met een aanbouw in afwijkende stijl.

⁶ idem

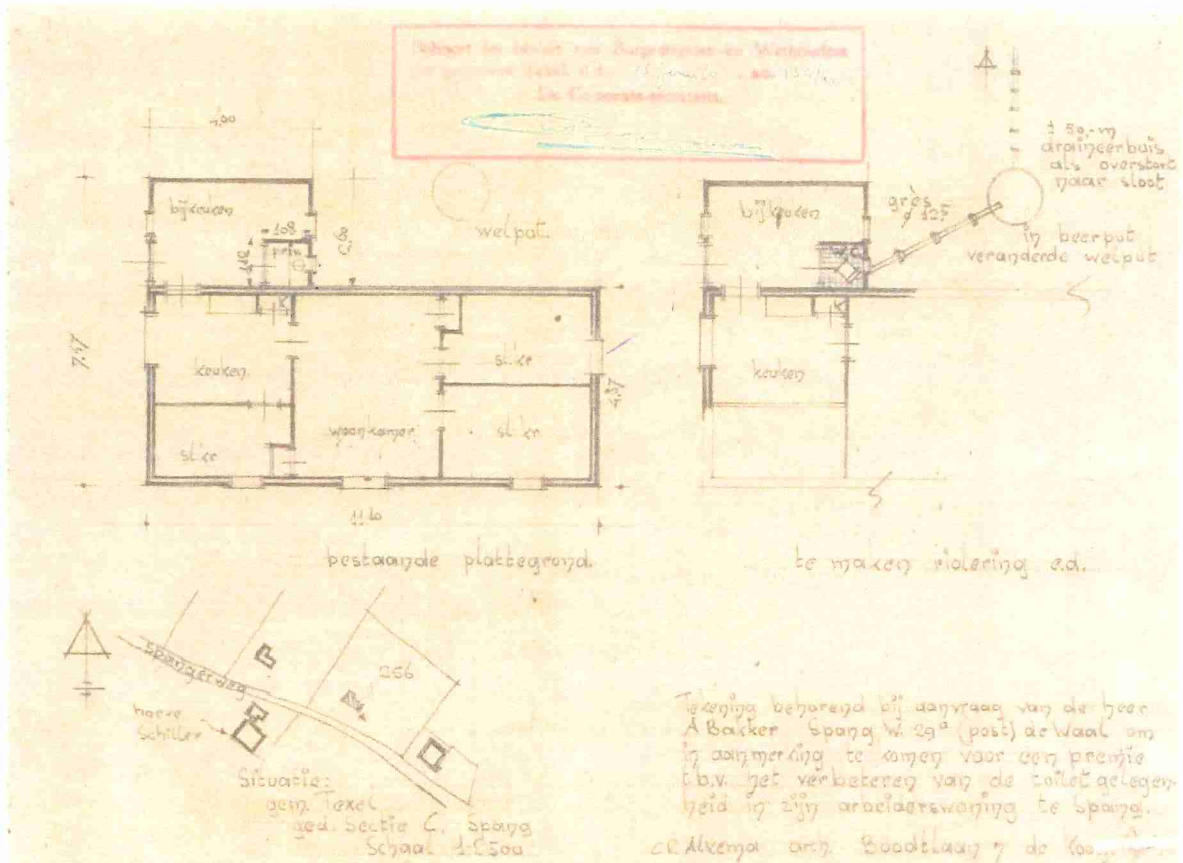
De positie van Spangerweg 23 ten opzichte van de overige BWB-noodwoningen en in relatie tot de directe omgeving

De noodwoningen van het BWB op Texel zijn onderling zeer verwant en in aanleg qua systematiek identiek. Ze lijken een afgeleide van de exemplaren op de door Elpers gepresenteerde tekening. De bouwtekeningen van Schiller/Spang, Primarium/Schorrenweg, Maurick/Eierland en Hopman/Ongeren zijn identiek en maken de indruk van een ladetekening. Ook De Hoek/Eierland vertoont verwantschap hiermee. Klein Zeeland/Stuifweg wijkt af, doordat het geen oorspronkelijk BWB-ontwerp is. Alle tot nu toe bekende BWB noodwoningen vertonen in ontwerp de beoogde soberheid, die het doel van tijdelijkheid versterkt.

De noodwoning van Schiller/Spang is de enige BWB-noodwoning waarvan de hoofdvorm ongewijzigd is. In mindere mate geldt dat ook voor Primarium/Schorrenweg. De indeling is bij Schiller/Spang nog vrijwel origineel met behoud van enkele oorspronkelijke elementen, zoals de Bruijnzeelbinnendeuren.

De noodwoningen van Maurick/Eierland, de Hoek/Eierland en Klein Zeeland/Stuifweg zijn inmiddels voorzien van aanbouwen in afwijkende stijl.

In 1960 werd een toilet geplaatst (GAT).

Daarnaast is Spangerweg mooi gelegen, aan drie zijden in het oorspronkelijke open Texelse landschap van vóór de ruilverkaveling. Ook vormt het een goed wederopbouw ensemble met de BWB hangar en veestalling Schiller Spangerweg 22 (gebouwd in 1950) en de woning Spangerweg 21 (gebouwd in 1951/1952); zie onderstaande foto.

De noodwoning Schiller/Spang en op de achtergrond de wederopbouwwoning Spangerweg 21, De Waal.

foto auteur

Tenslotte doet het ontbreken van informatie in het BWB-archief en het momenteel niet beschikbaar zijn van het analoge bouwarchief van de gemeente Texel niet af aan de positie van de noodwoning van Schiller/Spang ten opzichte van de andere BWB-noodwoningen op Texel. Het is alleen van invloed op informatie over het aantal BW-noodwoningen wat op Texel gerealiseerd werd.

Bronnen

Archief Stichting Historisch Boerderij onderzoek, Arnhem (geraadpleegd in 2010)
Archief Bureau Wederopbouw Boerderijen, Arnhem (gedeeltelijk geraadpleegd in 2010)
Bureau Wederopbouw Boerderijen, database Meertensinstituut
GAT - Bouwarchief Gemeente Texel (digitale versie gedeeltelijk geraadpleegd in 2020)
Texelse Courant, digitale versie, via website Regionaal Archief Alkmaar

Literatuur

Wilma Eelman, *Boerenbouwkunst op Texel, 450 jaar boerderijbouw in relatie tot agrarische geschiedenis en wooncultuur*, 2011
Sophie Elpers, 'Het archief van het Bureau Wederopbouw Boerderijen'. In: *Vitruvius. Onafhankelijk Vakschrift voor archeologie, cultuurlandschap en monumentenzorg* 1(3), 2009, 40-47
Sophie Elpers-von Samson-Himmelstjerna, *erfenis van het verlies: De strijd om de wederopbouw van boerderijen tijdens en na de Tweede Wereldoorlog*, (dissertatie UvA), 2014
Sophie Elpers, *Wederopbouwboerderijen, Agrarisch erfgoed in de strijd over traditie en modernisering, 1940-1955*, NAI Rotterdam 2019 (handelseditie van de dissertatie *erfenis van het verlies*).
Bé Lamberts, *Boerderijen, Categorieel onderzoek wederopbouw 1940-1945*, Zeist, RACM, 2007 (onlineversie RCE 29 april 2020)
Marijke Palm, 'Hoeve Schiller 1942-1943. In: *Uitgave van de Historische Vereniging Texel nummer 34, maart 1995*
Marijke Palm, 'Bommen op Spang'. In: *Uitgave van de Historische Vereniging Texel nummer 107, 2013 pag 6-7*
RCE, *Flevoland, Noordoostpolder: een toonbeeld van wederopbouw*, Amersfoort, 2016 (onlineversie RCE 30 april 2020)
RCE, *De Groep en omgeving; een landelijk gebied van landelijk belang nr 27* (brochure in de serie wederopbouwgebieden van Nederland), Amersfoort, 2016 (onlineversie RCE 30 april 2020)
RCE, *Nagele een wederopbouwgebied van nationaal belang nr 10* (brochure in de serie wederopbouwgebieden van Nederland), Amersfoort, 2016 (onlineversie RCE 30 april 2020)
C.J. Reij, C. Hoogerheide en C.G.J. van Empel, *Geschiedenis en naamgeving van alle boerderijen op Texel hun eigenaren en bewoners*, Schoorl, 1998